

Innspill til endringer i kulturminneloven

Innledning

Vi viser til møte 11.01.23 hvor Miljø- og Klimadepartementet ber om innspill til arbeidet med ny Kulturmiljølov. Foreningen lever med dette nytt innspill som vi ønsker Kulturmiljølovutvalget tar i betraktning i den videre prosessen.

NMF hadde også innspill til utvalget datert 14.12.21 Dette innspill har oppdatert.

I notatet gir vi først en kort redegjørelse for Foreningens formål og virkeområde. Deretter kommenterer vi et utvalg bestemmelser i dagens kulturminnelov, hvor hensikten er å gi innspill til forbedringspunkter i arbeidet med ny kulturmiljølov.

Om Norges Metallsøkerforening

Norges Metallsøkerforening – NMF – ble stiftet i Oslo i november 1991. Foreningen er en landsdekkende, frivillig organisasjon som er medlem av Norges Kulturvernforbund. NMF er både et faglig forum og en interesseorganisasjon for metallsøkerbrukere. Foreningens formål er å bidra til erfaringsutveksling mellom medlemmene, for derved å gi økt innsikt i og interesse for generell metallsøking, lokalhistorie, kulturvern og mineralling. Foreningen er en frivillig organisasjon og vil være et bindeledd mellom metallsøkerbrukere og myndigheter.

Det blir vanligvis arrangert foreningsturer både vår og høst, hvor medlemmene møtes ute i det fri for å praktisere hobbyen. Metallsøking gir mye frisk luft, mosjon, avstressing, gode muligheter for lokalhistorisk fordypning og forståelse for kulturarven. De fleste av våre medlemmer har flere års erfaring i hobbyen, og de har en utpreget interesse for lokalhistorie og er en ressurs i dette arbeidet. Det legges derfor ned et stort arbeid i studiet av aktuelt kildemateriale. Dette er en nødvendighet for å finne interessante søkeområder – som for eksempel gamle serveringssteder og skysstasjoner, gamle danseplasser, åkerlandskap og utfartssteder. Kort sagt, steder der mennesker over et lengre tidsrom til stadighet har ferdes/møttes.

Interessante funn vil mest typisk være ulike bruks- og pyntegjenstander, som for eksempel: dekketøy, spenner, knapper, smykker, redskap og våpen. Gjenstander knyttet til handelsvirksomhet, slik som vektlodd, plomber og mynter omfattes også med stor interesse. Imidlertid krever hobbyen stor tålmodighet, da funnbildet domineres av mye skrot og søppel. De mest ettertraktede objektene, som samtidig forekommer med noenlunde hyppighet, tilhører nesten utelukkende perioden 1700-1900 tallet. Bare unntaksvis avdekkes gjenstander fra før 1537. Jf. avsnittet «Forholdet til lov om kulturminner». Det bør også nevnes at flere foreningsmedlemmer legger ned et betydelig arbeid i registrering og presentasjon av sine funn. Se også vårt eget museum: <https://nmf.nu/museum/>

Det anvendes elektroniske metallsøkere som frembringer et elektromagnetisk felt i jordsmonnet. Både elektrisk ledende og magnetiske gjenstander forstyrrer dette feltet, og får derved søkeren til å reagere. Dette indikeres med lydsignal og utslag på viserinstrument/LCD-panel. Vanlig funndybde er 0 – 15 cm, og normal effektiv dybde er ca. 20 cm. Bare svært store gjenstander vil påvises dypere enn 30 – 40 cm.

Medlemmene er godt kjent med de viktigste bestemmelser i kulturminneloven. Opptak er betinget av ansvarsbevisst utøvelse av hobbyen og at de har lest og sett seg i loven om kulturminner. Både Riksantikvaren, Universitetets Oldsaksamling, Arkeologisk museum i Stavanger, Universitetets Myntkabinett, NIKU distriktskontor Øst, flere fylkesarkeologer og NMF har et gjensidig ønske om nærmere samarbeid. Oldsaksamlingens fornminnekomite har drøftet bruken av metallsøkere, med positiv respons. Konkret har dette resultert i at de fleste av de ovennevnte instanser benytter vår ekspertise til en del feltundersøkelser ved utgravninger tidligere.

Det er et felles ansvar å ta vare på kulturarven. Norges Metallsøker Forenings medlemmer tar vare på historiske objekter i de øverste 20-30 cm i jordlaget. NMF gjør her en god frivillig innsats for fellesskapets beste. De objekter vi finner vil normalt ikke bli funnet av andre. Vår kompetanse er en vinn-vinn-sak for hele samfunnet. Godt samarbeid mellom forvaltningen og frivillige organisasjoner som NMF er nødvendig for bevaring av mer ny metallhistorie for forskning, forvaltning og formidling. I dag mangler det anerkjennelse og gode arbeidsbetingelser for dette. Videre også forutsigbare rammevilkår med minst mulig byråkrati.

Merknader til et utvalg bestemmelser i kulturminneloven

§ 1. Lovens formål.

Kulturminner og kulturmiljøer med deres egenart og variasjon skal vernes både som del av vår kulturarv og identitet og som ledd i en helhetlig miljø- og ressursforvaltning.

Det er et nasjonalt ansvar å ivareta disse ressurser som vitenskapelig kildemateriale og som varig grunnlag for nålevende og fremtidige generasjoners opplevelse, selvforståelse, trivsel og virksomhet.

Når det etter annen lov treffes vedtak som påvirker kulturminneressursene, skal det legges vekt på denne lovs formål.

Kulturminneloven § 1 slår fast det overordnede formålet med loven, og danner en ramme for tolkningen og håndhevelsen av de øvrige lovbestemmelsene.

Bestemmelsen tredje ledd slår fast kulturminnevernet som et tverrsektorielt ansvar. Etter denne bestemmelsen plikter alle myndigheter, på alle styringsnivåer, å hensynta kulturminnevernet ved myndighetsutøvelse etter sine respektive hjemmelslover. Vår erfaring at dagens kulturminnelov i liten grad er innrettet mot vern av løsfunn i pløyelag. Dermed blir heller ikke denne typen kulturminner hensyntatt i tilstrekkelig utstrekning ved håndhevelse av annen lovgivning. Selv om det gjennomføres § 9-undersøkelser ved tiltak og planer som kan berøre kulturminner, går mange løsfunn tapt ved at det ikke finnes regler og rutiner for å ta ut slike kulturminneforekomster før arealinngrepet iverksettes. Vi anbefaler at lovgiver utvider undersøkelsesplikten etter § 9. Det vil forplikte tiltakshaver å iverksette kulturminnesøk i hele planområdet, også i jordlaget, før utbygging skjer. NMF kan her bistå med det praktiske arbeidet og gjennomføringen av kulturminnesøket. Dette bør også gjelde omdisponering av dyrket mark.

Kulturminner i utmark var lite utsatt for ødeleggelse før skogsmaskinene ble tatt i bruk for alvor sent på 1970-tallet. Derfor har utmarka blitt lavt prioritert for arkeologiske undersøkelser. Leting med metall-detektor i skogen er fortsatt frarådet mange steder, nettopp

fordi kulturminnene er antatt å ligge trygt der de ligger. Det har vært mye viktigere å lete på jorder og andre steder med menneskelige inngrep.

Moderne driftsformer i skogbruket har skapt en helt ny og stor utfordring. Der hvor hesten tidligere trakk tømmerstokken ut av skogen på frossen mark, risikerer vi nå pga klima å møte svære skogsmaskiner som kan etterlate seg dype spor i terrenget.

Skogeiere og skogsarbeidere gjør normalt sitt beste for å kjøre varsomt, rydde opp og reparere tydelige skader i terrenget. Men der maskinene har kjørt, kan eventuelle kulturminner i jordsmonnet bli knust og fullstendig ødelagt.

§ 2. Kulturminner og kulturmiljøer – definisjoner.

Med kulturminner menes alle spor etter menneskelig virksomhet i vårt fysiske miljø, herunder lokaliteter det knytter seg historiske hendelser, tro eller tradisjon til.

Med kulturmiljøer menes områder hvor kulturminner inngår som del av en større helhet eller sammenheng.

Reglene om kulturminner og kulturmiljøer gjelder så langt de passer også for botaniske, zoologiske eller geologiske forekomster som det knytter seg kulturhistoriske verdier til.

Etter denne lov er det kulturhistorisk eller arkitektonisk verdifulle kulturminner og kulturmiljøer som kan vernes. Ved vurdering av verneverdier kan det i tillegg legges vekt på viktige naturverdier knyttet til kulturminnene.

Kulturminneloven § 2 gir en legaldefinisjon av lovens sentrale begreper; kulturminner og kulturmiljøer. En ny kulturmiljølov bør synliggjøre at kulturminnebegrepet – og dermed også kulturminnevernet – omfatter løsfunn i pløyselaget, som det i hovedsak bare er vi metallsøkere som finner og tar opp gjenstander for bevaring for ettertiden. På normal sjakting tar Arkeologer vekk hele dette matjordlag og ser på strukturer under. Men i det øverste jordlag ligger 90-95 % av historiske metall objekter. De fleste fylkeskommuner sjekker ikke dette jordlag på normal sjakting og her går mye historie tapt.

§ 3. Forbud mot inngrep i automatisk fredete kulturminner.

Ingen må – uten at det er lovlig etter § 8 – sette i gang tiltak som er egnet til å skade, ødelegge, grave ut, flytte, forandre, tildekke, skjule eller på annen måte utilbørlig skjemme automatisk fredet kulturminne eller fremkalle fare for at dette kan skje.

Er marken over et automatisk fredet kulturminne eller i et område som nevnt i § 6, tidligere nyttet til beite eller innmark, kan den fortsatt nyttes til disse formål hvis ikke vedkommende myndighet bestemmer noe annet. Uten tillatelse av vedkommende myndighet må det ikke foretas pløying og annet jordarbeid dypere enn tidligere.

I en ny kulturmiljølov bør den forbudsbestemmelsen presisere at forbudet mot inngrep kun bør gjelde faste, synlige forminner, slik tilsvarende regelverk er utformet i Danmark. Her må det en endring til. Pr i dag er det stort sett bare vi metallsøkerbrukere som søker etter funn i pløvejord.

I tillegg bør bestemmelsen i andre ledd presiseres, slik at forbudet først og fremst gjør seg gjeldende når det er avdekket en rekke løsfunn i et område, eller at det med sikkerhet kan slås

fast at det er spor etter bosetting under pløvelaget. **Forbudet bør ikke omfatte enkeltfunn i pløvelaget hvor vi tar opp gjenstander ned til 20-25 cm (normalt finner vi ikke gjenstander dypere enn det).** De fleste fylkeskommuner driver med maskinell prøvesjaktning ved at man fjerner matjorden på et jorde, helt til man kommer ned til undergrunnen. I denne undergrunnen forsøker man så å avgrense eventuelle jordgravde strukturer som er bevart. Disse tolkes på bakgrunn av kunnskaper om typiske arkeologiske strukturer som man eventuelt kan påvise nedgravd i undergrunnen. Museene gjør mye av det samme.

Gjenstander som måtte være i jordlaget kan graves, pløyes og freses i stykker, mens vi ikke kan ta de opp og redde de for fremtiden. Forunderlig. Her må det en endring til, slik at den nye forbudsbestemmelsen i større grad kan operasjonalisere formålet om å ivareta disse ressurser som vitenskapelig kildemateriale og som varig grunnlag for nålevende og fremtidige generasjoners opplevelse, selvforståelse, trivsel og virksomhet.

§ 6. Sikringssone.

Med til et automatisk fredet kulturminne som nevnt i § 4, hører et område rundt dets synlige eller kjente ytterkant så langt det er nødvendig for å verne det mot tiltak som nevnt i § 3 første ledd. Området fastsettes særskilt av vedkommende myndighet etter loven.

Inntil et område som nevnt i første ledd er særskilt avgrenset, omfatter det et fem meter bredt belte regnet fra kulturminnets synlige ytterkant.

En ny kulturmiljølov bør presisere at sikringssoner kun omfatter gjelde faste synlige fornminner, slik bestemmelsen er utformet i Dansk rett. I dag blir bestemmelsen om sikringssoner også håndhevet for løse funn, slik at det kun gis finnerlønn dersom løsfunnet er gjort utenfor en sikringssone. Løsfunn i pløvelaget er det normalt ingen andre enn vi metallsøkerbrukere som tar vare på, som historiske objekter for fremtidig forskning. Vi anbefaler derfor at sikringssonen ikke får anvendelse på løse kulturminner.

§ 9. Undersøkelsesplikt m.v.

Ved planlegging av offentlige og større private tiltak plikter den ansvarlige leder eller det ansvarlige forvaltningsorgan å undersøke om tiltaket vil virke inn på automatisk fredete kulturminner på en måte som nevnt i § 3 første ledd, jfr. § 8 første ledd.

Undersøkelsen kan foregå ved at planen for tiltaket sendes vedkommende myndighet etter loven her, som skal avgi uttalelse innen 3 måneder. Departementet kan gi pålegg om dette. Finner vedkommende myndighet at tiltaket berører automatisk fredete kulturminner på en måte som nevnt i § 3 første ledd, har den rett til å kreve ytterligere frist på inntil 1 måned for å fastslå på hvilken måte tiltaket eventuelt kan fremmes eller foreta de nødvendige skritt for å undersøke, eventuelt frigjøre kulturminnet. Fristen kan forlenges av departementet. Så lenge fristene løper kan tiltaket ikke iverksettes.

Bestemmelsene i første og andre ledd får tilsvarende anvendelse ved utarbeiding av reguleringsplan.

Departementet kan fastsette nærmere regler for gjennomføring av bestemmelsene i første til tredje ledd.

Selv om det gjennomføres § 9-undersøkelser ved tiltak og planer som kan berøre kulturminner, går mange løsfunn tapt ved at det ikke finnes regler og rutiner for å ta ut slike kulturminneforekomster før arealinngrepet iverksettes. Vi anbefaler at lovgiver utvider undersøkelsesplikten etter § 9, slik at tiltakshaver plikter å iverksette kulturminnesøk også i jordlaget for hele planområdet før utbyggingen skjer. NMF kan her bistå med det praktiske arbeide og gjennomføringen av kulturminnesøket. Dette bør også gjelde omdisponering av dyrket mark.

§ 13. Vern, finnerlønn m.v.

Ingen må skade løse kulturminner. Uten hensyn til hvem som er eier kan vedkommende myndighet grave fram, flytte, granske og ta opp ting som nevnt i § 12 a-c,¹ og sette i verk andre tiltak for å verne eller ta hånd om dem.

Finner av løse kulturminner plikter snarest mulig å melde funnet til vedkommende politimyndighet på stedet eller til vedkommende myndighet etter loven her.

Departementet kan skjønnsmessig fastsette en finnerlønn som deles likt mellom finner og grunneier. Er funnet av sølv eller gull, skal finnerlønnen minst settes til metallverdien etter vekt, med et tillegg som ikke må være under 10 pst. av metallverdien. Når særlige grunner foreligger, kan departementet fastsette en lavere finnerlønn eller at grunneierens andel helt eller delvis skal bortfalle. Departementets fastsettelse av finnerlønn kan ikke påklages. Departementets beslutning om å gå under minsterstatning for gjenstander av sølv eller gull kan prøves av domstolene.

Når staten er eier kan vedkommende myndighet etter loven her – etter at funnet er undersøkt – overlate det helt eller delvis til finneren eller grunneieren. Avgjørelsen kan ikke påklages.

Bestemmelsen om finnerlønn er dessverre praktisert nokså mangelfullt i en årrekke. Problemet synes imidlertid ikke å ligge i bestemmelsens utforming, men hvordan denne håndheves i praksis.

Begrepet «snarest mulig» må tolkes bokstavelig, og ikke gjelde «første virkedag» slik bestemmelsen praktiseres i dag. Det er ikke gitt at alle nye eller erfarne innen metallsøking vet om et funn er fra 1530 eller 1560, selv ikke arkeologer vet det. Det er derfor vi har NMF - Facebook og forum for å veilede og prøve å tidfeste funn til alles beste.

Når det gjelder utbetaling av finnerlønn er Foreningens erfaring at regelverket praktiseres meget forskjellig. For det første er det store variasjoner med hensyn til saksbehandlingstiden. Selv om det er mangelfulle ressurser i forvaltningen, må saksbehandlingen innrettes slik at det ikke tar flere år å få avklart spørsmålet om finnerlønn. Dagens praksis kan føre til en mistillit til systemet, og medføre fare for at enkelte aktører ikke leverer inn sine funn.

Vi ser det er svært forskjellig praksis når det gjelder utbetalinger og anslag på verdi på enkelte gjenstander. Finnerlønn som gir over kr. 500,- bør utbetales til alle funn som er gjort utenfor 5m fra faste synlige fornminner hvis det ikke er gitt som gave fra finner og grunneier til samfunnet. Det må være samme finnerlønn for samme gjenstand. Dagens regelverk fra RA er ikke godt nok. Det sier både vi metallsøkere og fylkesarkeologer.

Vi stiller også spørsmål ved det rettslige grunnlaget for å avskjære klageretten på avgjørelser om finnerlønn. Klage på enkeltvedtak er en grunnleggende rett, og det skal sterke grunner til for å lovfeste at denne avskjæres. Den nye kulturmiljøloven bør derfor understreke at avgjørelsen kan påklages i tråd med bestemmelsene i fvl. § 28.

For kulturmiljøforvaltningen er det frivillige engasjementet uvurderlig, og innen kulturmiljøfeltet er frivillig engasjement både en rettighet og et mål i seg selv. Uten frivillig innsats ville deler av kulturarven ha gått tapt.

Vi metallsøkere er de som tar vare på mest ny norsk historie. Her bør myndighetene legge enda bedre til rette for en enda sterkere involvering av frivillige organiserte metallsøkere. Denne frivilligheten blir et supplement til forvaltningen som et vinn-vinn prosjekt for alle parter.

Norges Metallsøkerforening ønsker å jobbe aktivt med å bevare kulturarven og miljø ved å:

- a) Minske tapet av kulturminner (det er normalt bare vi som gjør det i pløyselaget hvor 90-95% av historiske gjenstander ligger)
 - b) Være et aktivt supplement til statlig og andre offentlige organer.
-
- a) Fjerne søppel fra jorder og det er ikke lite som er der. Og dette er et stort problem for bøndene som opplever og måtte avlive dyr pga metallbiter i foret.

Vestby 31.01.23

Erik Rønning Johansen, Nest leder, Norges Metallsøkerforening

<https://nmf.nu/>

<https://nmf.nu/museum/>